

CHARAKTERYSTYKA PRZESTRZENI PRZYRODNICZO-KULTUROWEJ PRZYGRANICZNYCH GMIN PÓŁNOCNO-WSCHODNIEJ POLSKI ORAZ ANALIZA MOŻLIWOŚCI ICH PRZYSZŁEGO ROZWOJU

Halina Łapińska

Wydział Architektury, Politechnika Białostocka, ul. Grunwaldzka 11/15, 15-893 Białystok, SP ECOVAST
E-mail: halap2@interia.pl

CHARACTERISTIC OF NATURAL AND CULTURAL SPACE OF COMMUNITIES SITUATED IN THE BORDERLAND OF NORTH-EASTERN POLAND AIMED FOR ANALYSIS OF POSSIBILITIES OF THEIR FUTURE DEVELOPMENT

Abstract

The border communities of northeastern Poland are significantly poorer than other parts of the country. People live here in much worse conditions. Reason of this situation should be found in long lasting disinvestment of the "Eastern Block". Nowadays, when phenomenon of the globalization and taking over the European standards is observed, this area should be treated carefully.

The purpose of this study is making a characteristic of the natural and cultural features of the communities situated in the border area of north-eastern Poland. Then the analysis of possibilities and ways of future development was done.

Streszczenie

Przygraniczne gminy Polski północno-wschodniej są znacznie uboższe niż pozostała część kraju, mieszkańcom żyje się tu dużo gorzej. Przyczyny takiej sytuacji należy upatrywać w długoletnim niedoinwestowaniu „ściany wschodniej”. Obecnie, gdy w Polsce obserwuje się zjawisko zmierzania w kierunku globalizacji, przejmowania europejskich wzorców i norm postępowania, należałoby postępować na tym obszarze ostrożnie.

Celem opracowania jest charakterystyka występujących na obszarach gmin przygranicznych cech przestrzeni przyrodniczej i kulturowej, a także dokonanie analizy możliwości i kierunków przyszłego rozwoju tych terenów.

Keywords: border communities, area sustainable development, economical activation

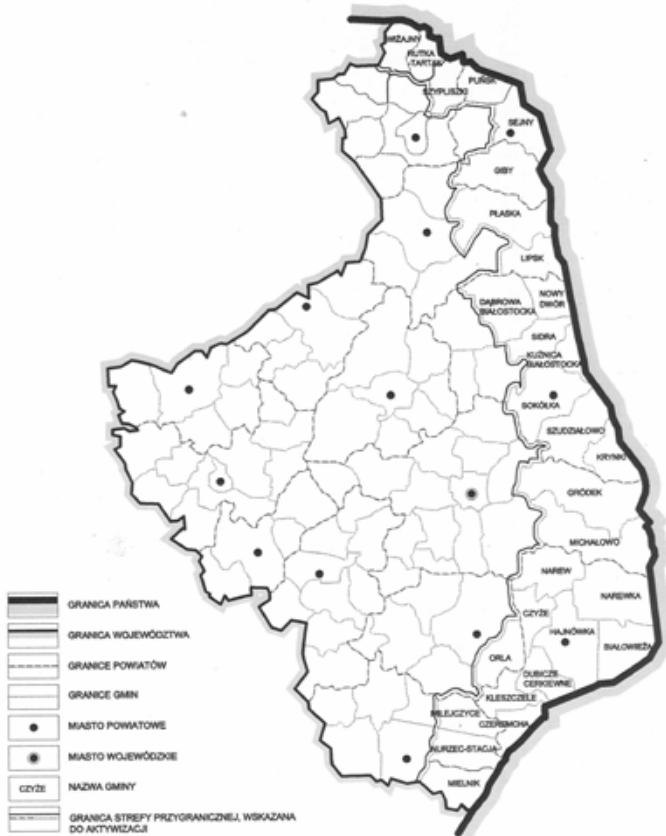
Słowa kluczowe: gminy przygraniczne, zrównoważony rozwój obszarów, aktywizacja gospodarcza

Zrównoważony rozwój obszarów to idea mająca na celu ochronę, zachowanie oraz racjonalne wykorzystanie ich walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz dziedzictwa kulturowego. Zachodzące w całej Europie polityczne i gospodarcze przemiany w sposób znaczący wpływają na zachowanie kształtu przestrzeni regionalnej, w tym także na warunki życia i działalność zamieszkującej tam ludności. Szczególnie jest to czytelne na terytoriach przygranicznych. Aby właściwie rozpoznać powyższą problematykę, konieczne jest prowadzenie szerokiego zakresu badań

obejmujących szczegółowe analizy i oceny wszystkich elementów zagospodarowania przestrzennego. Różne opracowania stawiają sobie za cel ekorozwój lub zrównoważony rozwój obszarów. Jednym z nich jest idea „Zielonych Płuc Polski”, rozszerzona na „Zielone Płuca Europy”, głównym celem której jest ochrona walorów i zasobów przyrodniczych oraz tworzenie podstaw gospodarczych i cywilizacyjnych rozwoju tego obszaru. Autorzy opracowania, określając główne kierunki polityki regionalnej, wyodrębnili między innymi strefę przygraniczną, wskazaną do aktywizacji

cji (ryc.1.). Są to gminy położone wzdłuż wschodniej granicy Polski (ryc.2.), w województwie podlaskim, w powiatach: suwalskim, sejneńskim, augustowskim, sokólskim, białostockim, hajnowskim i siemiatyckim. Mają one różną powierzchnię, kształt granic, w ich skład wchodzi różne jednostki geograficzno-przyrodnicze, ale posiadają jedną wspólną cechę - są zaniedbane gospodarczo i żyje się tu biedniej¹.

Celem niniejszego opracowania jest analiza uwarunkowań i diagnoza stanu istniejącego oraz poszukiwanie możliwości aktywizacji oraz kierunków zagospodarowania przestrzennego tego obszaru. Metoda badań polegała na opisanie cech charakterystycznych poszczególnych gmin oraz wyodrębnienie tych elementów, które mogłyby stać się potencjałem rozwojowym ich obszarów. Analizie poddano występujące na ich obszarach walory i zasoby przestrzeni przyrodniczo-kulturowej.

Ryc. 1. Gminy przygranicznego obszaru Polski północno-wschodniej, wskazane do aktywizacji (wg idei „Zielone Płuca Polski”), będące przedmiotem badań autorki. Opracowanie własne.

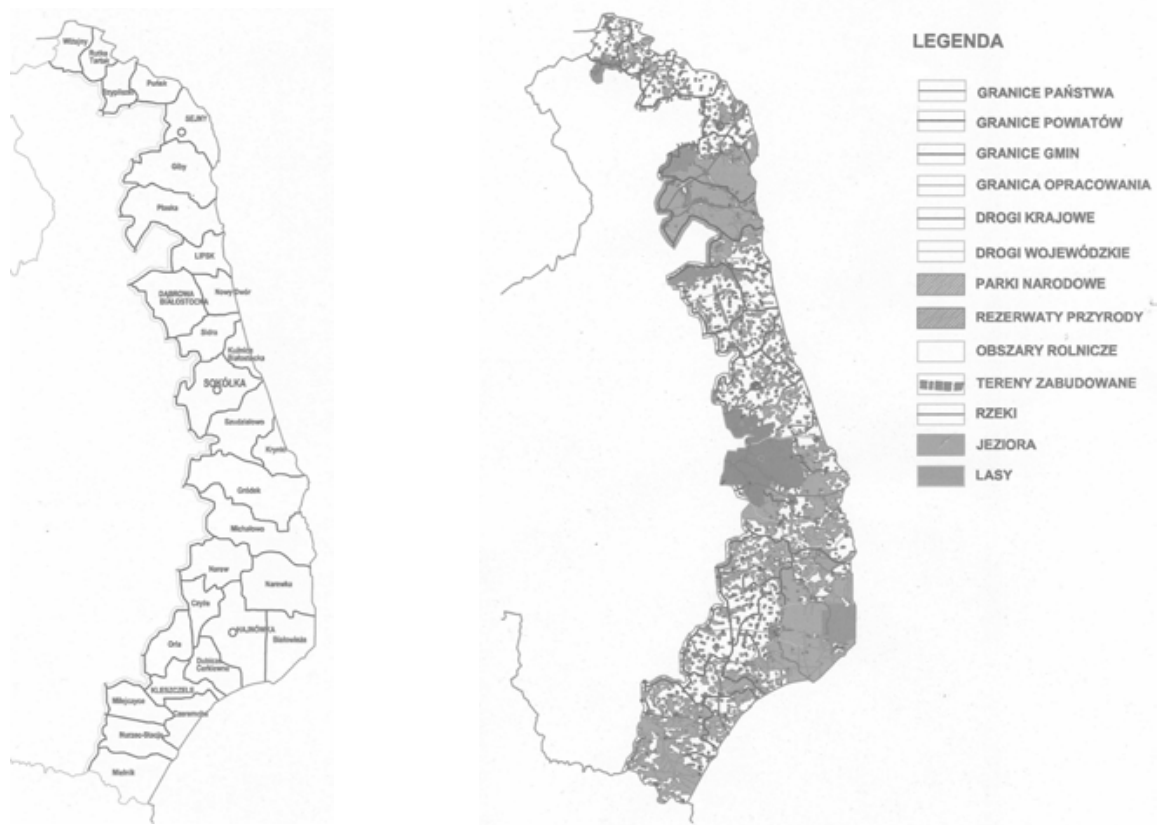
Cechy charakterystyczne badanych gmin to (ryc. 2.):

- a) w zakresie struktury funkcjonalnej zagospodarowania przestrzennego:
 - ok. 90% gmin posiada jako wiodącą funkcję rolniczą o bardzo słabym potencjale,
 - funkcja turystyczna (ok. 50% gmin), zwykle sezonowa, nie była wzbogacana o nową bazę od lat, koncentruje się w tych samych od lat miejscach,
 - funkcja związana z różnymi formami ochrony przyrody (tylko w trzech gminach),
 - przy posiadanym dość wysokim potencjale walorów jest najczęściej wskazywaną drogą aktywizacji gospodarczej;
- b) w zakresie sieci osadniczej:
 - brak dużych miast,
 - rozdrobnienie sieci osadniczej z miastami liczącymi do 10 tys. mieszkańców,
 - przewaga miejscowości do 5 tys. mieszkańców o braku widocznej dynamiki rozwoju,
 - rozproszenie małych wsi, liczących często 100-150 mieszkańców;
- c) w zakresie infrastruktury technicznej:
 - wyjątkowo słabe nasycenie w elementy związane z infrastrukturą, poza jednostkowymi trasami tranzytowymi i przesyłowymi,
 - użytkowanie starych, ukształtowanych historycznie tras kolejowych ponadregionalnych i drogowych o niskim standardzie;
- d) w sferze społecznej:
 - jest to obszar najbardziej zaniedbany, zamieszkały przez najuboższe grupy ludności,
 - jest to obszar najbardziej zróżnicowany etnicznie (mieszkają tu: Litwini, Białorusini, Ukraińcy, Tatarzy); tożsamość kulturowa jest tu największym bogactwem.

Potencjał gmin położonych w przygranicznym rejonie północno-wschodniej Polski to:

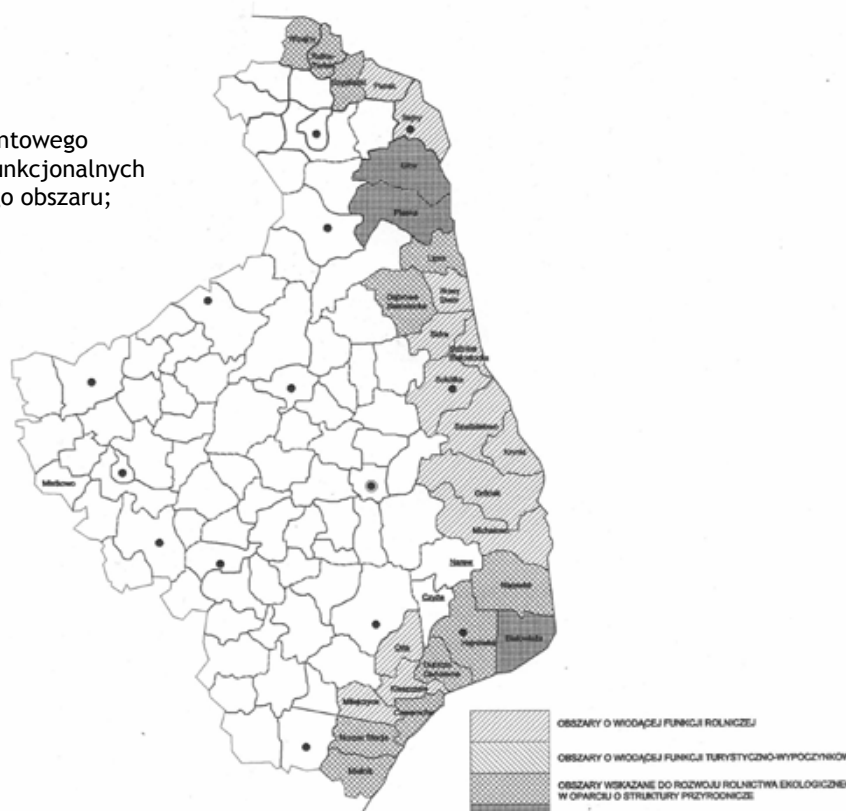
- a) bogate zasoby środowiska przyrodniczego (dobre parametry czystości wód, powietrza i lasów, dobrze funkcjonujące korytarze przyrodnicze);
- b) tradycyjne rolnictwo z rozdrobnioną strukturą obszarową i dobrymi warunkami agroeologicznymi;
- c) różnorodność dziedzictwa kulturowego;
- d) sąsiedztwo innych krajów.

¹ na podstawie danych z Rocznika Statystycznego GUS 2003 oraz 2005

Ryc. 2. Cechy charakterystyczne badanych gmin - struktura funkcjonalna zagospodarowania przestrzennego; opracowanie autorki

Ryc. 3. Zbiorcze zestawienie procentowego udziału poszczególnych obszarów funkcjonalnych w ogólnym obszarze gminy badanego obszaru; opracowanie autorki

Zgodnie z Manifestem SP ECOVAST²:

1. „Specyfika przyrodniczo-krajobrazowa oraz lokalna kulturowa tożsamość najlepiej zachowała się w krajobrazach wiejskich gmin przygranicznych.

2. Integracja europejska przynosi szereg korzyści dla rozwoju państw i regionów; aby równocześnie nie groziło to utratą tożsamości oraz indywidualnych cech obszarów, konieczne jest wypracowanie właściwych dróg postępowania.

3. Konieczne jest opracowanie planów i programów, które będą zawierać równocześnie kierunki przyszłego rozwoju oraz ochronę i zachowanie cennych walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz historyczno-kulturowego dziedzictwa regionów.

4. Takie plany i programy winny być uwzględniane we wszystkich dokumentach planistycznych, wśród których najważniejsze to:

- a) programy ochrony zasobów etniczno-kulturowych (języka, religii, obyczajów, sztuki i rzemiosła),
- b) programy ochrony poszczególnych obiektów, urządzeń i innych elementów zagospodarowania,
- c) programy ochrony i regeneracji jednostek przyrodniczo-krajobrazowych,

d) plany strategiczne oraz poszczególne programy powinny być wspierane finansowo przez miejscowe władze, jak również państwowe i międzynarodowe organizacje.”

WNIOSKI

W celu aktywizacji gospodarczej obszaru należałoby przyjąć następujące kierunki działań:

1) rozwój różnorodnych form korzystania z przyrodniczych terenów chronionych w oparciu o istniejące i projektowane: parki narodowe i krajobrazowe, rezerваты przyrody, obszary chronionego krajobrazu, obszar NATURA 2000 i inne;

2) rozwój różnorodnych form turystyki (ekologicznej, agroturystyki, kwalifikowanej, kulturowej) w oparciu o przyrodniczo-kulturową przestrzeń obszaru;

3) rozwój produkcji zdrowej, bezpiecznej żywności w oparciu o walory i zasoby rolniczej przestrzeni produkcyjnej;

4) stworzenie i kontynuacja działalności baz naukowo-badawczych, szczególnie w oparciu o zasoby kulturowe obszaru, tj. specyficzne, indywidualne, etniczne, cechy tożsamości ludności i ich kultur;

5) nawiązanie ścisłej interdyscyplinarnej współpracy z partnerami z zagranicy.

LITERATURA

1. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego, 2003.
2. Studium diagnostyczne obszaru funkcjonalnego „Zielone Płuca Polski”, środowisko przyrodnicze, infrastruktura techniczna, 2000.
3. Założenia polityki regionalnej obszaru funkcjonalnego „Zielone Płuca Polski”, NFOS, 1991.
4. Europa-Region-Turystyka. Specyfika przestrzeni regionalnej - jej ochrona, zachowanie i rozwój, Materiały II Międzynarodowej Konferencji Naukowej, Wydminy 2005.

² Manifest SP ECOVAST dotyczący ochrony, zachowania i racjonalnego wykorzystania walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz dziedzictwa kulturowego przestrzeni regionalnej, Europa-Region-Turystyka, Materiały II Międzynarodowej Konferencji Naukowej, Wydminy 2005.